

X

UNGA KLARA

Pedagogiskt material

Sammanställt av Gunhild Aubert Opdal, 2015

Bearbetat av Julian Vigil, 2019

Innehållsförteckning

Om det pedagogiska materialet	3	<i>Lapp i knät</i>	10
Inför ert teaterbesök.....	4	Stopp!- Forumteater.....	11
Efter er teaterupplevelse	5	Tidsaxel- några nedslag i Sveriges rasistiska historia	15
Dramaövningar	6	Om vithet	19
<i>Kliché Kliché Kliché -Eller: hur ser det ut?</i>	6	<i>Vad menas med vithet?</i>	19
<i>Ställ er som</i>	6	<i>Vithetsnormen</i>	20
<i>Mima på replik</i>	7	Ordlista.....	21
<i>Konstnären och leran</i>	7	<i>Intersektionalitet</i>	21
<i>Middagsbordet</i>	8	<i>Makt</i>	21
<i>Frysta bilder</i>	8	<i>Normkritik</i>	21
Fake it till you make it- Statusövningar.....	8	<i>Ras</i>	21
<i>Statusgenomgång</i>	9	<i>Rasifiering</i>	22
<i>Mingelparty</i>	9	<i>Rasism</i>	22
<i>Ett kort säger mer än ord</i>	9	<i>Vithet</i>	22
<i>Lärarvikarien</i>	9	<i>Vithetsnorm</i>	22
<i>Statusscen med dialog</i>	9	Om pjäsen	23
<i>Kortleken</i>	10	Skapande skola.....	24
Vi, ni och dom- Privilegier	10	Om Unga Klara	25
		Litteraturtips	26

Om det pedagogiska materialet

Detta material riktar sig till pedagoger som har varit eller skall gå på föreställningen X. Det innehåller förslag på för- och efterarbete kopplat till er teaterupplevelse. Materialet är uppdelat i två delar, där den första innehåller olika dramaövningar och frågor ni kan reflektera kring, I den andra delen får du som pedagog några ingångar att bära med dig när du pratar med eleverna efter föreställningen, samt en ordlista och en litteraturlista för vidare kunskap.

Du som pedagog känner din grupp bäst och det är vår avsikt att du ska se detta material som en inspiration, där du kan välja de delar som fungerar bra för er. Vi hoppas att ni skall finna materialet inspirerande och skulle bli väldigt glada om ni ville ge oss feedback på hur ni upplevt det.

Både ris och ros är välkommet!

Skriv till: julian@ungaklara.se

Bästa hälsningar,

Julian Vigil

Pedagog, Unga Klara

Inför ert teaterbesök

Eleverna måste inte förberedas på något särskilt sätt kring föreställningens tema. De kan möta och uppleva föreställningen utan någon förhandsinformation om själva handlingen men det kan vara bra att ni tillsammans läser och samtalar om avsnittet *Om pjäsen* i detta material, då det kan väcka nyfikenhet om pjäsens tema och produktion. Om ni vill kan ni exempelvis samtala om frågor som:

- Varför tror ni att pjäsen heter X?
- Vad tror ni att föreställningen kommer handla om?
- Vad gör en skådespelare?
- Vad gör en regissör?

Då vi alla har olika erfarenheter av teater kan det vara bra att innan besöket på Unga Klara prata om vad teater är. Kanske har eleverna minnen från tidigare teaterbesök som de kan delge varandra eller kanske har de aldrig varit på teater tidigare.

Kanske har ni som grupp gått på teater tillsammans? Prata då om dessa upplevelser och hur ni tror besöket på Unga Klara kommer att bli. På så sätt har eleverna en gemensam förståelse för sina egna förhoppningar liksom kamraternas. Du som pedagog får också en inblick i hur eleverna tänker kring det kommande teaterbesöket.

- Vad har ni för förväntningar på teaterbesöket?
- Hur tror ni att det kommer kännas att vara på teatern?
- Hur tror ni att det kommer det se ut i salongen?
- Hur och var kommer ni få sitta?

Avsluta med att prata om hur ni ska ta er till teatern. För många elever är teaterupplevelsen inte enbart förknippad med det som händer i salongen. Vägen dit och väntan i foajén kan ha lika stor betydelse som själva föreställningen.

Efter er teaterupplevelse

Innan ni börjar arbeta med de olika delarna i detta material kan det vara bra att göra en minnesrunda och eftersamtal där eleverna får beskriva och dela sina olika tolkningar av teaterupplevelsen.

1. Gör såhär:

Sätt er i en ring och låt alla i turordning få möjlighet att uttrycka sig om vad de minns från föreställningen. Se nedan exempel på frågor som du som pedagog kan ställa:

- Vilken scen har fastnat? Varför var det just den scenen som utmärkte sig/ fastnade hos dig?
- Hur kunde man gjort scenen annorlunda?
- Varför heter föreställningen X, tror du?
- Vad handlar föreställningen om för dig?
- Tänkte du/kände du något speciellt när du såg föreställningen?
- Var det något som du saknade i föreställningen?
- Hur såg scenrummet ut?
- Hur var musiken?
- Hur var ljuset?

Uppgift!

Ge eleverna i uppgift att skriva om det de minns från föreställningen, sätt gärna på lugn musik i rummet när de gör uppgiften. Om ni vill, skicka gärna in elevernas texter till mig! Vi skulle bli så glada av att få ta del av detta!

Dramaövningar

Kliché Kliché Kliché -Eller: hur ser det ut?

– *Rasism sitter ju i kroppen, i uppfattningen om vad en kropp är, och upplevelsen av att bli utsatt sätter sig i den egna kroppen.*

Farnaz Arbabi

Många av våra fördomar bygger på hur vi tolkar vår omgivning och hur vi läser av varandra. Bilden av *vem vi är* och *vem de andra är* är något vi lär oss, baserat på vår kultur och vår historia. Vi ärver våra tankar och våra fördomar, på många sätt. Några gånger är det lättare att få syn på våra fördomar, andra gånger ligger de så djupt i våra tankemönster att det är svårare att ta tag i dem. I vår digitala, globala värld matas vi varje dag med bilder på kroppar, symboler, och attityder som till slut gör att vi blir blinda för vad det är vi ser, och hur vi förhåller oss till det vi ser.

Hur ser det ut? frågar man ofta på teatern. Hur gestaltas situationer som gör att vi i publiken känner igen oss, blir provocerade, upprörda, nyfikna, känner empati eller apati? Jo, genom våra kroppar.

Nedan följer olika övningar där ni kan forska i hur det ser ut och samtala kring det ni ser. Reflektionerna är det viktigaste i dessa övningar.

Ställ er som...

Klassen får i uppgift att *tillsammans och utan ord*, göra olika bilder. Det ska vara en gemensam uppgift där ingen bestämmer, men där man lyssnar till initiativ och försöker lösa uppgiften tillsammans.

Ställ er som... talet 4, bokstaven S, I, talet 42, ett flygplan, en tvättmaskin, ett bord med 4 ben (olika varianter, bordet kan ligga på golvet med benen upp), i bokstavsordning på förnamnen från Å till Ö, på en rad efter när ni fyller år (månadsvis), allsång på Skansen, ensamhet, vänskap osv
Övningen är till för att få i gång ett konkret tänkande kring det som kanske är abstrakt. Hur ser talet 4 ut när hela klassen ska göra det? Hur ställer man sig som bokstäver med kropparna? En övning där man måste tänka på ett nytt sätt för att gestalta redan kända bilder. Gå från det konkreta till det abstrakta. Hur ser bilden av vänskap ut?

Mima på replik

Klassen delas in i två grupper som ställer sig på två rader mitt emot varandra. Den ena raden vänder ryggen åt de andra. Läraren säger ett ord och klappar i händerna. Då vänder sig gruppen om mot de andra igen och visar i en fryst staty det som läraren sagt. Statyn ska vara dynamisk, som i en fruset ögonblick. Håll positionen en liten stund, sedan slappar gruppen av. Nästa grupp vänder ryggen till, läraren säger ett nytt ord/ begrepp, klappar i händerna och gruppen vänder sig om, visar en fryst staty.

Exempel på ord och begrepp att använda:

Jag är arg på dig, jag är blyg/lycklig/kär, jag är idrottslärare/–
operasångare, jag har en hemlighet, ska vi gå?, jag är rädd, lugn i klassen,
orm på stigen, lilla gulliga unge, jag hatar dig! Stopp tjuven! Jag mår illa!
Kom och ät! Midsommarafton! Kräftska!

Att mima på replik gör att vi kan få syn på vilka bilder/klichéer vi bär med oss. Hur kommer det sig att vi alla (?) visar ganska lika bilder på samma situation? Vilka ritualer, sociala koder och roller ligger bakom dessa bilder? Våra kroppar uttrycker symboler som vi tolkar i en kulturell kontext. Tänk och reflektera kring andra symboler/klichéer i andra kulturella kontexter.

Konstnären och leran

Dela upp klassen i två och två. Turas om att vara konstnär och lera. Först ska konstnären forma leran i olika positioner. Hur känns det att andra bestämmer över din kropp? Hur känns det att bli formad? Ge uppgifter som: Skapa en spjutkastare (om merparten skapar idrottaren när hen kastar spjutet, be dem också skapa spjutkastaren när spjutet har landat). Skapa en skådespelare, rörmokare, flygvärdinna, eller andra olika yrken. Ge sedan i uppgift att skapa olika åldrar: bebis, 6-åring, tonåring, vuxen, gammal. Ge sedan uppgiften att gestalta någon som är: fattig, rik, person från USA/ Brasilien/Saudi-Arabien/Sverige. Kan man göra det? Hur ser det ut? Vilka fördomar, bilder har vi?

Uppmana till schyssthet och respekt! Prata kring det ni gör och titta på varandras statyer.

Middagsbordet

Dela in klassen i t.ex. tre grupper. Be dem skapa en bild av ett middagsbord i t.ex. Peking, Stockholm och Kairo. Gruppen ska försöka hitta en bild på hur en middag ser ut i respektive land, göra en *fryst situation* och sedan ska de andra i klassen tolka och diskutera kring bilden. Hur läser vi av varandra? Vad tolkar vi in? Vilka fördomar eller redan invanda tankar har vi? Vad vet vi om ett middagsbord i t ex Peking? Hur vet vi det? Vem är med och påverkar vår bild av världen? Diskutera!

Frysta bilder

Dela klassen i 5-7 i varje grupp. Grupperna tittar på varandra mellan varven.

Ge grupperna i uppgift att göra en bild av en "vardaglig" situation: Rusningstid på tunnelbanan, på ett fik, i en kyrka, i en rättsal, en körövning, en mobbningsituation, en utanförskapssituation... Varje grupp får några minuter att skapa en fryst bild på situationen och visar sedan bilden för klassen. Hur ser det ut? Är det något vi som åskådare vill ändra på? Åskådarna kan nu gå in och ändra i bilden, vara konstnärer som formar en lera. Leran får inte protestera! Vi som tittar, hur kommer det sig att det är vi som ser hur bilden ska vara? Att det är lättare att rätta till bilden utifrån än att skapa en bild inifrån som kan visa utåt hur det ser ut? Diskutera!

Fake it till you make it - Statusövningar

Statusövningar är ett bra sätt att komma i kontakt med frågor som: Vad är hög och låg status? Hur visar det sig? Är status relativt eller något som är fastställd och orörligt? Vem bestämmer min status? Samhället? Min familj? Jag själv?

Åter igen; dessa övningar är viktiga att reflektera kring. Det är när man tittar på varandra att man kan få syn på komplexa begrepp och därmed också får en möjlighet att prata om det. Hur känns det ätt göra dessa övningar och hur snabba är vi på att läsa av situationer i förhållande till hög och låg status? Övningarna är till för att frigöra tankar, inte för att segmentera situationer och begrepp.

Statusgenomgång

Lär känna och ge förslag på hur kroppsspråken för låg- och högstatus ser ut.

Alla i klassen går omkring i rummet och letar i sina kroppar efter hur kroppsspråken för högstatus och lågstatus skiljer sig åt. Samtala och ge varandra tips. Fyll på med information om låg och högstatus, så alla har ett språk, en ordlista, en kunskap om de två tillstånden.

Mingelparty

Halva klassen är låg, halva är hög. Byt sedan. Vad ligger nära för dig?

Ett kort säger mer än ord

4 personer gör ett motiv till ett kort, där 2 är lågstatus och 2 är högstatus. Det kan vara en familj, en arbetsplats, ett skolfoto. Skapa en fryst bild och ändra sedan långsamt status i bilden. Vad händer? Vad funkar, funkar inte?

Lärovikarien

En person går ut och får sedan i uppgift att komma in som lärovikarie till en ny klass. Kort improvisation, med presentation av sig själv och vad lektionen ska handla om. Hur upplevs det att vara vikarien? Vad gör det med oss som tittar på? Samma scen igen, men nu upptäcker lärovikarien att hen har gått in i fel rum, det är nämligen ett föräldrarådsmöte hen har gått in i. Vad händer då?

Statusscen med dialog

Två personer bestämmer vem de är, var de är och vilken status de har.

Kort dialog:

- Har du sett tidningen?
- Den ligger på bordet
- Har du läst den än?
- Nej, men läs den först du.

Samma scen, byta status, hur blev scenen nu?

Lägg till känslor och låt åskådarna vara med att bestämma. Hur blir det när

man kombinerar känslor och status? Vilka känslor är per definition högstatus/lågstatus? Hur kommer det sig?

Kortleken

Dela klassen i två grupper, som turas om att titta på varandra. Dela ut ett kort till varje deltagare i ena gruppen. Be hen titta på kortet, men inte visa det till någon. Gå nu bland dina klasskompisar och spela att det är återträff om 10 år. Var den valören du har på kortet, där 2 är lägst och ess är högst status. Ställ er nu på en rad där du står i förhållande till dina klasskompisar. Stämmer det?

Nya kort, denna gång får du inte veta vilken valör/status du har, men alla andra ser det. Ni spelar upp en ny återträff om 10 år. Lista nu ut vem ni är från hur ni blir bemötta och behandlade. Ställ er på en rad där ni står i förhållande till hur ni har blivit behandlade. Hur ser det ut nu?

Vad är skillnaden i möten med andra när du vet vilken status du har, men inte vilken status andra har, kontra när du inte vet vilken status du själv har, men ser de andra?

Prata om det.

Vi, ni och dom - Privilegier

Dessa uppgifter utgår från en övning som kallas Lapp i knät.

Den ska göras med respekt och en viss portion distans. Huvudsaken är att få syn på strukturer, få erfarenhet av att göra det själv och sedan det allra viktigaste: att reflektera kring det man gjort och upplevt. Övningarna får gärna ta lång tid! Då det är tiden och upplevelsen som får reflektionerna att komma igång.

Lapp i knät

Dela in klassen i två grupper. Ge den ena gruppen gula post-it lappar, den andra rosa. Gör olika uppvärmningsövningar där den ena färgen blir favoriserad: Jogga runt i rummet, den ena gruppen lägger sig ner på

golvet och reser sig, den andra gör det inte. Den ena gruppen får göra armhävningar, den andra inte, den ena gruppen får protestera, den andra inte, den ena gruppen får mobilpaus, den andra inte, osv osv osv. Låt det vara en rolig ingång till det hela, så det blir lustfyllt. Sedan kan det få bli konstigt och inte så kul.

Läraren kan också göra andra övningar som tidigare beskrivna i lärmaterialet och då göra det med att favorisera, rosa, berömma och lyfta den ena gruppen, fast kritisera, bedöma och vara skeptisk till den andra gruppen.

Skapa dagliga situationer: på kafé, byta byxor, mobilen ska på lagning, rusningstid på bussen... Gör scener, två och två, tre och tre. Skapa först scenerna och spela upp dem. Sedan ska fokus vara på vilken lapp man har i de olika rollerna. Om man har etablerat att gula post-it lappar är privilegierade eller har låg status, hur blir då scenen när kunden eller expediten har gul lapp?

Hur blir det om ni åter igen byter lapp, eller har samma lapp?

Gemensam reflektion.

Stopp! - Forumteater

Augusto Boal skapade *De förtrycktas teater* på 70-talet i Brasilien, en teaterform där man får syn på undertryckta och fastlåsta situationer, men där åskådaren själv kan gå in och försöka ändra spelet. En teaterform som också visar förtryckaren vi har i oss själva och i våra egna huvuden, och som visar att mönster och ritualer hindrar oss från att agera fritt och tänka nya tankar, utanför boxen, utanför vår kulturella kontext, utanför det vi lärt oss genom samhället.

Forumteater är en ofärdig teater, där *åskådarna* får vara med och påverka spelet, komma med förslag och försöka skapa en annan och förhoppningsvis bättre version. Man kan säga att forumteater är att ett *sätt att öva på verkligheten*, där vi genom analys av ett problem, genom reflektion och genom att prova och göra fel ska försöka få syn på en bättre värld, en föränderlig värld.

Dela klassen i grupper, kanske 5–7 personer i varje grupp. Be dem berätta om situationer där de har känt sig förtryckta, orättvist behandlade, ignorerade, utsatta. Det kan vara svårt att vara öppna om något som är jobbigt. Lagg därför ribban så det blir så allmängiltigt som möjligt! Hitta en situation som gruppen kan känna sig igen i, då är det lättare att skapa scener som ni sedan ska arbeta med. Det ska alltså inte vara unika, traumatiska upplevelser, snarare en vardaglig händelse som åskådarna kan känna igen sig i.

Gruppen bestämmer sig för vilken av berättelserna de vill dramatisera. Ge dem 10–15 minuter att repa in scenen, där de prövar sina roller och där konflikten eller förtrycket av huvudpersonen tydligt kommer fram. Tänk på **vilka** som är med i scen, **var** de är och **vad** som händer.

Nu ska scenen, *antimodellen*, som Boal kallar den, visas för åskådarna, de andra i klassen. Detta är ju en beskrivning av hur vi *inte* vill ha det, målet är att ändra antimodellen så att verkligheten i framtiden blir annorlunda. Boal arbetar alltid med en Joker, en som leder spelet framåt, som är länken mellan åskådarna och skådespelarna. Jag tänker att ni som lärare är den naturliga Jokern.

När scenen/ antimodellen har spelats upp, spelar gruppen scenen en gång till. Numera kan åskådarna när som helst ropa "stopp!" och gå in i huvudrollens karaktär. Hen ska nu försöka ändra spelet, argumentera och spela scenen på så sätt att huvudpersonen kan komma ut ur förtrycket eller den låsta situationen. När den nya personen som spelar huvudpersonen står fast, kan åskådarna återigen ropa "stopp!" och gå in för att försöka ändra spelets gång. Det ska ta tid, det ska vara rum för reflektioner och läraren/Jokern spelar en roll i att hen styr spelet.

Viktiga principer i forumteater:

- Det är enbart **huvudpersonen** som byts ut. Det är huvudpersonen som blir förtryckt, upplever den svåra situationen och det är huvudpersonen som ska frigöras genom att reflektera, prova nya handlingsätt och få nya argument.
- Det är viktigt att hålla på **förutsättningarna** i scenen. Det man i gruppen har bestämt sig för, ska vara fast i varje version av scenen. Det funkar alltså inte att en av karaktärerna ändrar sig radikalt, att "en bödel blir god", att en fattig karaktär vinner på lotto, osv. Då blir det magiskt, säger Boal, och därmed inte längre en scen från verkligheten.
- **Jokern/läraren** ska försöka få flyt i spelet och uppmana gruppen att agera. Det ska vara högt i tak för att försöka ändra spelet, det ska vara lätt att gå upp på scen för att försöka.
- **Det magiska.** Vi vill alla att det ska komma ett gott och lyckligt slut på en jobbig scen. Men det är inte det forumteater stävar efter. Här ska scenerna vara en repetition av verkligheten, då hjälper det tyvärr inte om man förändrar förutsättningarna eller karaktärerna.

- **Att hitta en lösning.** Ja hur bryter man förtrycket, det orättvisa? Det är sällan en forumteaterscen kommer fram till en lösning som inte är magisk. Det kan också vara att intresset från åskådarna och spelet sinar, då det visar sig vara svårt att bryta situationen. Det är inte målet med forumteater att till varje pris komma fram till en lösning. Det viktigaste är att man tillsammans reflekterar, och får syn på något som kan vara en inspiration till livet i verkligheten.

Tidsaxel- några nedslag i Sveriges rasistiska historia

1512 De första romerna anländer till Sverige, från Ryssland. De kallas "tatra" i kyrkoböckerna.

1634 Silver hittas vid Nasafjäll. Koloniseringen av Sapmi inleds. Höga skatter driver många samer från sina hem och gör dem till kringvandrande tiggare, "fattiglappar".

1637 Dödsstraff införs för romska män som vistas i Sverige. Romska kvinnor och barn drivs ut ur landet.

1639 – 1749 Den samiska religionen förbjuds och nåjder döms till döden.

1646 En svensk expedition för 260 slavar till Barbados i utbyte mot socker.

1649 Drottning Kristina beslutar att satsa på slavhandel. Svenska Afrika Kompaniet bildas.

1650 Det svenska slavfortet Carolusborg påbörjar slavhandel, främst i samarbete med engelska och holländska slavskepp. Minst fyra "slavbarn" förs till Sverige.

1663 Carolusborg erövrats av Nederländerna.

1735 Carl von Linné publicerar i sin Systema Naturae en indelning av människorna i olika "varieteter".

1784 Sverige köper slavkolonin S:t Barthélemy av Frankrike i utbyte mot fri tillgång till Göteborgs hamn.

1787 Föreslår Olof Björling att alla samiska barn mellan ett och två år ska tas från sina föräldrar och uppfostras av svenskar, så att de aldrig kan få smak på det "vilda", samiska livet.

1813 Förbjuds den svenska slavhandeln. Tio år efter Danmark och nio år efter Storbritannien. På S:t Barthélemy fortsätter transithandeln och handeln mellan slavägare som förut.

1830 Slavhandel beläggs med dödsstraff i Sverige. Förbudet gäller fortfarande inte på S:t Barthélemy.

1838 Upplopp på Stockholms gator i protest mot att judar nu får rätt att äga företag på samma villkor som andra svenskar.

1843 Introducerar Anders Retzius skallindexet som ett sätt att skilja människoraser åt. Långskalliga (nordeuropeer) anses företagsamma och aggressiva, kortskalliga (asiater) anses mindre intelligenta och konservativa.

1846-47 Friköps de 523 sista svenska slavarerna. Den 9 oktober 1847 förklaras officiellt det svenska slaveriet avskaffat.

1878 Sverige säljer S:t Barthélemy tillbaka till Frankrike.

1880 – 1923 Riskerar hallänningar böter, om de på något sätt hjälper romer.

1897 Föreslås det i riksdagen att man ska tvångsomhänderta romers och resandes barn innan två års ålder, så att deras föräldrars sätt att leva inte ska föras vidare till nästa generation.

1909 Gustav Retzius, son till Anders Retzius, framhåller i en artikel den nordiska rasen som en

”naturlig aristokrati”, överlägsen andra raser.

1914 Förbjuds romer att resa in i Sverige. Förbudet gäller till 1954 och de romer som bor i Sverige vågar inte lämna landet.

1916 Förbjuds renägande samer att sätta sina barn i vanliga skolor.

1920-tal Mienkäli raderas ur undervisningen i Tornedalen, där 80% talar Mienkäli hemma.

1922 Statens rasbiologiska institut grundas efter ett enhälligt beslut i riksdagen.

1923 Förbjuds i praktiken judisk invandring till Sverige.

1934 Får Sverige sin första steriliseringslag. Malmöpolisens föreslår sterilisering av ”tattare”.

1934 Rasbiologiska institutets chef Herman Lundborg framhåller i en artikel Hitlertyskland som ett föregångsland där rasbiologin tillåtit påverka politiken.

1935 Föreslås i Svenska Dagbladet ”en human ’utrotning’ av tattarsläktet”.

1936 Alva Myrdal nämner "tattarna" som sådana man "eventuellt skulle önskat sterilisera".

1938 Sverige och Schweiz kräver båda, var för sig, att Tyskland ska märka judars och romers pass med J respektive Z. Tyskland tillmötesgår kravet.

1940 Köper svenska nazister mark i Sjöbo, med planen att inrätta ett koncentrationsläger där.

1943 Skrivs steriliseringslagen om så att det blir lättare att sterilisera människor med tvång.

1948 Påhejad av lokalpressen misshandlar en folkmobb i Jönköping resande och förstör deras hem.

1954 Uppmärksammas det att många romer vägras mantalsskrivning, och därmed inte, till exempel, har tillgång till skola.

1960-tal Först nu får romska barn obligatorisk skola. Många vuxna analfabeter tar också chansen.

1962 Införs för första gången samiska som skolämne i samiska skolor.

1963 Katarina Taikon, som själv lärde sig läsa först i tonåren, publicerar sin första bok.

1965 Under 60-talet får allt fler romer lägenhet. Fram till dess har de tvingats flytta från kommun till kommun med några veckors mellanrum.

1970 Under 70-talet blir Sverige ett av de länder som adopterar flest barn från andra länder. Totalt finns det idag runt 60 000 adopterade i Sverige, det är flest i världen per capita.

1993 Införs sametinget.

2002 Hävdar Sveriges invandrarminister Jan O Karlsson att Sverige "saknar kolonialt arv".

2004 Kommer den första statliga utredningen om rasism i Sverige.

2008 Föreslår en polis i Malmö för sina kollegor, om en förbipasserande ung svart man, att de ska "sterilisera apajäveln".

2009 Polisen, Kriminalvården och Migrationsverket inleder samarbetsprojektet Rättssäkert och effektivt verkställighetsarbete (REVA)

2013 Visar det sig att skånepolisen fört ett stort register

över romer. Totalt över 4000 personer, varav många barn.

2014 Brinner romska tältläger. Mellan september och december vandaliseras 12 moskéer och muslimska bönelokaler.

2015 Foton från Europas yttre gränser väcker en enorm rörelse med ideella krafter för asylrätt och flyktingmottagande.

2015 Hävdar statsminister Stefan Löfven att "Sverige behöver andrum från flyktingkrisen".

2015 Införs inre gränskontroller i en omfattning som aldrig tidigare genomförts i fredstid.

2016 Situationen för HBTQ-flyktingar försämras bl.a. för att

kategorin "övriga skyddsbehövande" tagits bort ur asyltagstiftningen.

2017 En rapport från Uppsala Universitet visar att svenska moskéer utsätts för minst ett attentat i veckan- från klotter och skadegörelse till mordbrand.

2018 Riksdagens vice andre talman Björn Söder hävdar att "judar och samer har minoritetsställning i Sverige just för att de inte är svenskar".

2018 Svenska Adoptionscentrum utreds av chilenska myndigheter för ett stort antal misstänkta olagliga adoptioner av chilenska barn genomförda under 70- och 80-talet.

Om vithet

"Vithet är det som inte nämns men ändå talar."
Mekonnen Tesfahuney, docent i kulturgeografi

Tänk er ett hudfärgat plåster. Tänk er att någon ber om en hudfärgad penna. Tänk er att någon ger er hudfärgade underkläder i present. Tänk er till sist (helt enkelt) en *människa*. Vad ser ni när ni visualiserar de här sakerna? Vad har vi (tyst) kommit överens om och när skedde det?

När vi diskuterar vithet är det den här talande tystnaden som vi försöker bryta. Det är först när vi tränar ögat att se det som kallas för vithetsnormen som vi kan tvinga den att bekänna färg.

När klädjätten Acne lanserade en ny kollektion underkläder så gjorde Jonny Johansson, Creative Director på Acne, det med följande ord:

"Underkläder bör vara i beige eller hudfärgade, eftersom jag föredrar inga underkläder (...) så nära naket som möjligt."

Att beige gjordes synonymt med "hudfärgade" avslöjade med all önskvärd tydlighet att det var en *vithetsnorm* som Acne utgick ifrån när de designade underkläder som skulle vara "så nära naket som möjligt." Det här är ett illustrativt exempel på hur vithetsnormen kan fungera på en vardaglig nivå.

Samtidigt är den här typen av formuleringar ett symptom på ett samhälle som på strukturell nivå formas efter ett vitt västerländskt ideal.

Vad menas med vithet?

Vithet är en social konstruktion som får sin mening i en rasistisk världsordning. Vithet är alltså *inte* ett biologiskt faktum: istället är det en beteckning på en position i en makthierarki med grund i den sociala konstruktionen "ras". Vem eller vilka som har tilldelats och åtnjuter vithetsprivilegier är och har alltså varit starkt knutet till sociala och politiska sammanhang.

Eftersom vitheten är just *konstruerad* och *beroende av sitt sammanhang* har vilka som räknats eller setts som vita varierat beroende på tid och rum.

Under 1800-talet *rasifierades* till exempel irländare bosatta i England och USA (inte sällan kallade "vita apor"), och behandlades därefter. Att irländare numera betraktas som vita illustrerar det faktum att vithet har att göra med *makt*: med ekonomisk, social och kulturell makt. Det har att göra med vem som talar, och vem som *omtas* - vem som *skriver* och vem som

beskrivs – och om på vilket sätt den beskrivningen sker. Men det gör också vitheten till en skör, om än flexibel, identitetsmarkör – som förändras och hela tiden är under förhandling.

Vithetsnormen

När Mekonnen Tesfahuney säger att vithet ”är det som inte nämns men ändå talar” pekar han ut hur normer opererar: de är osynliga och outtalade, förutom för de som bryter mot dem. Vithetsnormen används för att benämna det faktum att vita kroppar ofreflekterat och okommenterat ses som ”normen” eller ”vi:et” i samhället, medan *rasifierade* kroppar ses som ”främmande” eller ”andra”. Vithetsnormen är anledningen till att ”hudfärgade” plåster ser ut som de gör och *kallas* just för hudfärgade. Den är också anledningen till att exempelvis en svart svensk som är född i Sverige kan få frågan ”var kommer du egentligen ifrån?”, medan en vit person som har invandrat inte nödvändigtvis får samma fråga. Den vita kroppen är den som inte behöver förklaras och inte behöver förklara *sig*.

Men varför är vithetsnormen viktig att prata om?

Vithetsnormen är ett sätt för oss att benämna rasismen och dess effekter. För de som utsätts för rasismen är den skadlig. Att inte inkluderas har en effekt bland annat på vilka som får plats i de offentliga samtalen, vilka livsvillkor människor får, hur deras inkomst ser ut, och hur mycket utrymme de får för att bekämpa rasistiska fördomar. Vithet är sammanfattningsvis den måttstock eller det rättesnöre utifrån vilket icke-vita kroppar betraktas, bemöts och behandlas.

Judith Kiros & Barakat Ghebrehawariat

Ordlista

Intersektionalitet

Intersektionalitet är ett begrepp som myntades av professorn Kimberlé Crenshaw. I korthet handlar begreppet om att olika maktordningar samverkar, och därför måste analyseras tillsammans. En svart transkvinna, exempelvis, formas och förtrycks av rasism, transfobi eller transmisogyni, och sexism - samtidigt. Eller som en klok forskare har uttryckt det: "Du är inte kvinna på måndag och kines på torsdag."

Makt

Makt grundar sig i materiella omständigheter (pengar och resurser), men kan ta sig uttryck på olika sätt. En typ av makt som man pratar mycket om när man diskuterar makt normkritiskt är beskrivningsmakt: vem har makten att beskriva och definiera en annan grupp människor? Vems berättelser blir bärande för samhället?

Normkritik

Normkritik arbetar med att synliggöra och analysera *normer* i samhället: exempel kan vara vithetsnormen, heteronormen och cisnormen (cisnormen är den norm som gör att folk utgår ifrån att alla är *cispersoner* - det vill säga, inte *transpersoner*).

Ras

Ras är en social konstruktion som delar upp människor utefter fenotypiska drag, hudfärg, hår, och anser att dessa säger något om människors egenskaper och beteenden. Ras är alltså inte ett biologiskt faktum, utan är skapat i och av en *rasistisk* värld. Rasbegreppet har också använts och används än idag för indelning efter kulturella kännetecken, ofta språk, region eller religion. För att fånga rasismens mångdimensionella karaktär pratar forskarsamhället om *kulturrasism*, *neorasism* eller "en rasism utan raser" - för att låna filosofen Étienne Balibars bevingade fras.

Rasifiering

Rasifiering benämner processen som gör att vissa personer, på grund av sina (kroppsliga) utseenden, blir tillskrivna en viss rastillhörighet och egenskaper som förknippas med den. Uttrycket beskriver en process, att bli tillskriven någonting av någon till någonting, och pekar därför på att "ras" är en social konstruktion och inte en essentiell kategori.

Rasism

Rasism är ett system som legitimerar rasistiska fördomar, det vill säga ett system som värderar en viss grupp över en annan med grund i "ras". När rasistiska fördomar kombineras med en ojäm fördelning av makt och resurser kan man tala om *rasism* som ett samhälleligt, strukturellt problem.

Vithet

Precis som "ras" är vithet en social konstruktion som skapas i och av en rasistisk värld. Vithet har inte med hudfärgen att göra, utan med makt och status: därför har också de som räknas som "vita" ändrats beroende på tid och sammanhang. Vitheten är det tysta "vi:et" i samhället - de som inte ses som vita faller utanför det "vi:et" eller villkoras.

Vithetsnorm

Vithetsnormen är en term som benämner hur kroppar som ses som "vita" också utgör normen för hur kroppar bör se ut och röra sig. Vithetsnormen kan ta sig uttryck på olika sätt: i hudfärgade plåster och pennor, i vilka som utsätts för rasistisk diskriminering, i vem som tillfrågas var de "egentligen" kommer ifrån.

Judith Kiros

Om pjäsen

X

Urpremiär 7 mars 2015. Nypremiär 2 april 2019.

Medverkande

Bianca Traum
David Nzinga
Joel Mauricio Isabel Ortiz
Klas Lagerlund

Lisette T. Pagler
Maria Salah
Nina Rashid
Rita Lemivaara
Sakib Zabbar

Produktion

Av

Farnaz Arbabi, Dimen Abdulla,
Erik Uddenberg, Molly Uddenberg,
Mara Lee, Johanna Sandström, ensemblen
m.fl.*

Regi

Farnaz Arbabi

Scenografi

Jenny Kronberg

Mask- och perukdesign

Daniela Krestelica och Erika Nicklasson

Kostymdesign

Johanna Mårtensson

Ljusdesign

Johan Sundén

Musik och ljuddesign

Foad Arbabi

Regiassistent

Céline Marcault

Grafisk form

Studio Parasto Backman

X är en föreställning om att leva i Sverige idag, med utgångspunkt i att även Sverige har en kolonial och rasistisk historia - att Sverige har agerat med likgiltighet, fördömt och uteslutit och skoningslöst delat upp människor. Sverige har exploaterat landområden och tagit sig rätten att äga människor.

X handlar också om den delen i dig som är rädd och ängslig.

X kan ge dig tröst och stöd.

X kan störa och oroa dig.

X närmar sig vår tids kanske mest angelägna fråga: Hur lever vi med varandra?

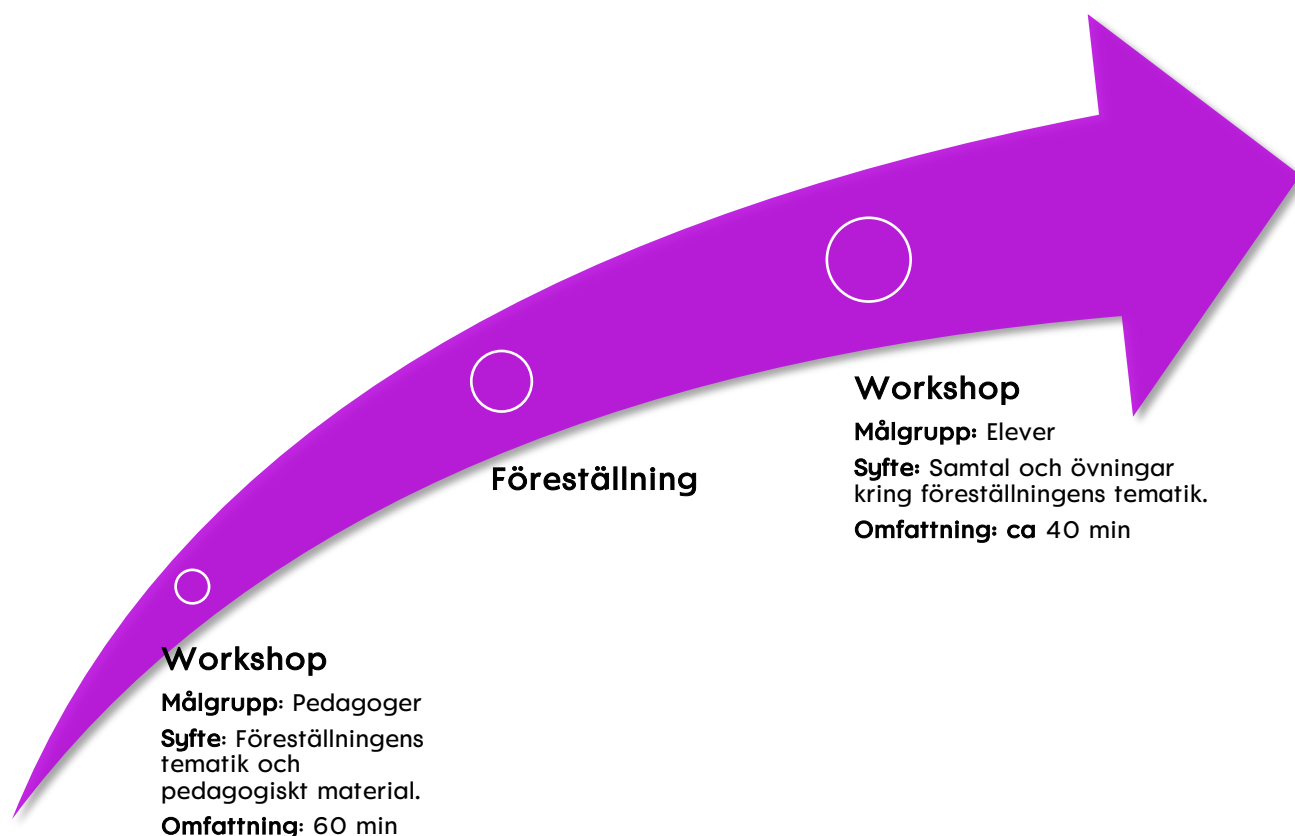
Med humor, svärta och sorg skakar **X** om och förändrar din blick på världen.

*Texterna i föreställningen kommer från många olika källor. Ibland från historiska dokument, ibland texter av dramatikererna i projektet och skådespelarna själva.

Skapande skola

Unga Klara finns tillgängliga för er och erbjuder Skapande skola-projekt i form av ett paket som innehåller workshops för både elever och pedagoger. Er teaterupplevelse på Unga Klara är då en del av projektet. Skapande skola-projektet kan se ut som exemplet nedan, men utformas tillsammans med er, utifrån de förutsättningar som finns på just er förskola.

För frågor om Skapande skola maila till: julian@ungaklara.se

Om Unga Klara

Unga Klara grundades 1975 av Suzanne Osten och har sedan starten varit en världsledande teater i barns och ungas tjänst, där livets svåra och komplexa frågor lyfts fram genom konsten. Unga Klara vill spela teater om det viktigaste, för de allra viktigaste. 2014 tillträdde Farnaz Arbabi och Gustav Deinoff som konstnärliga ledare för Unga Klara och sedan januari 2018 är Unga Klara Sveriges första nationell scen för barn och unga.

Med utgångspunkt i den självklara inställningen att en ung publik har rätt till samma höga konstnärliga kvalitet som en vuxen och att en bäst bejaktar livet genom att tala sanning om dess komplexitet, har Unga Klara försökt undersöka vad teater kan vara. Unga Klara har gett sig på de svåra ämnena, men också den lustfyllda formen, försökt att kombinera det tunga med det lätta, forskat, ifrågasatt och prövat på publiken. Unga Klara arbetar normkritiskt, feministiskt och antirasistiskt för mångfald, jämlikhet och människors lika värde.

Litteraturtips

A Rap on Race, **Margaret Mead och James Baldwin**

Min historia, **Assata Shakur**

Slaves to Fashion, **Monica L Miller**

In the Wake On Blackness and Being,
Christina Sharpe

Your silence will not protect you, **Audre Lorde**

Citizen: An American Lyric, **Claudia Rankine**

Why I'm no longer talking to white people about race, **Reni Eddo-Lodge**

Afrofobi – En kunskapsöversikt över afrosvenskars situation i dagens Sverige,

Mångkulturellt Centrum

Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige, **SOU 2005:56**

Orientalism, **Edward Said**

Kolonialism/Postkolonialism, **Ania Loomba**

Den koloniala bumerangen, **Michael Azar**

Det ohyggliga arvet – Sverige och främlingen genom tiderna, **Christian Catomeris**

Women, Race and Class, **Angela Davis**

Svart hud, vita masker, **Frantz Fanon**

Svart Kvinna, **Fanna Ndow Norrby**

Rummet, **Judith Kiros, Mireya**

Echeverría Quezada, Valerie Kyeyune

Backström och Camila Astorga Díaz

Ain't I A Woman, **Bell Hooks**

Feminism utan gränser, **Chandra Talpade Mohanty**

Globaliseringens kulturer – Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället, **red.**

Catharina Eriksson et al.

Maktens (o)lika förklädnader – Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige,

red. Paulina de los Reyes, Irene Molina och Diana Mulinari

Om ras och vithet i det samtida Sverige,

red. Tobias Hübinette, Helena

Hörnfeldt et al.

Orientalism, **Edward Said**

Postkolonial feminism. En introduktion.

Del 1, **red. Paulina de los Reyes**

Rasismen i Sverige – nyckeltexter 2010-

2014, **red. Lawen Mohtadi och Devrim**

Mavi.

White, **Richard Dyer**

Vithetens fenomenologi, **Sara Ahmed**

Förtrollad, förvandlad, förstenad,

Augusto Boal

De förtrycktas teater, **Augusto Boal**

